

Милан Јовановић

Параћин

Екуменизам и антиекуменизам у Православној Цркви

(Аргументације за јединство и против јединства
православних и римокатолика)

Abstract: Студија представља приказ ставова према екуменизму. Изложени ставови представљају појединачна мишљења, а не став Цркве о проблему савременог екуменизма. Аутор настоји да мишљења групише развијајући их до консеквенције које се одражавају на богословско сагледавање феномена екуменизма. Закључује се да су богословље и догмати незаобилазна и кључна тема у дијалогу између православних и римокатолика.

Аутор испитује и позива се на ауторитете Цркве да би оправдао ставове који се односе на процену и вредновање екуменских дијалога. Показује се да ауторитетни учитељи Цркве имају комплекснији приступ проблему него што изгледа када се наводе само поједине њихове мисли.

Key words: екуменизам, дијалог, богословље, догмати, еклесиологија, Црква, Јустин Поповић.

Увод

У раду ће бити приказани начини разумевања проблема екуменизма у Православној Цркви на простору српског говорног подручја. Објашњење термина *екуменизам* једном приликом је укратко али врло прецизно извео епископ бачки Иринеј Буловић, рекавши: „Појам екуменизма је двосмислен. За једне он у првом реду означава облик верско-црквеног релативизма и синкретизма, теорију о 'гранама' у хришћанству и слично, и зато они од таквог екуменизма зазиру — с правом, уосталом. Други га схватају првенствено као културу дијалога и императив сведочења о вери древне Цркве, у служби васпостављања црквеног јединства (максималистичка перспектива) или међухришћанскога здближавања, обнове поверења и сарадње на пољу заједничкога сведочења онога што је заједничко (минималистичка перспектива).“¹

У овом раду под појмом *екуменизам* подразумеваћемо дијалог. Такав дијалог треба да буде у функцији сучељавања и изградње односа свих оних који се називају хришћани. Овде ћемо се бавити само односом између православних и римокатолика. Да бисмо унапред отклонили недоумице око значења

¹ Видети интервју с епископом бачким Иринејом на интернет презентацији Епархије бачке: http://www.eparhija-backa.rs/novosti/novosti_2008/12_decembar/intervju/intervju.html, преузето 17. 1. 2009.

појма, дужни смо рећи да ћемо се држати другог наведеног значења термина *екуменизам*, и то у његовој максималистичкој варијанти. То значи да ћемо екуменизам посматрати као културу дијалога чији је циљ обнова црквеног јединства између православних и римокатолика. Покушаћемо да изложимо четири начина разумевања феномена екуменизма на које је данас могуће наићи. Ова подела је вештачка и условљена потребама овог рада. Различита мишљења о *екуменизму* биће испраћена нашим коментарима. Настојаћемо да неке од ставова међусобно доведемо у однос. У раду се понегде прибегавамо навођењу основних идеја аргумената и, према нашем мишљењу, неких могућих њихових последица.

Треба рећи и то да су ставови који се овде обрађују изнети у штампаним издањима на српском језику, те да су доступни широј јавности. Доступност у таквом виду омогућује да управо они буду актуелни и да публици сугеришу како да се односи према проблему екуменизма. Приказаћемо само она мишљења у којима је могуће назрети неко богословско утемељење.

У проблематици о екуменизму, која је — према нашем мишљењу — на нашим просторима недовољно испитана, наилазимо на различите ставове. Начини сагледавања екуменизма као савременог феномена били би следећи: 1. оштро супротстављање дијалогу; 2. индиферентност према дијалогу; 3. потреба за дијалогом — постизање једнакости догмата претходи успостављању јединства; 4. потреба за дијалогом — успостављање јединства претходи постизању једнакости догмата.

1. Оштро супротстављање дијалогу

За једног од аутора, свештеника Србољуба Милетића, неправославни представљају *свeтi* као нешто што је насупрот православнима. Православни, због заједнице коју имају са Христом, не могу бити поистовећени са светом. Хришћанска благовест за неправославне, тј. за *овај свeтi*, није прихватљива јер „свет не жели њихову љубав, исто као што није желео ни Христову“². Према интенцији аутора, православни теолози који улазе у дијалог са неправославнима *шребало би да буду свесни своје наивности, лакомислености и њордости*.³ Гордост би била утемељена на ставу да ће неправославни разумети и прихватити православно богословско гледиште. Аутор сугерише да неправославни полазе од тога да се истина већ налази на њиховој страни, због чега *екуменизам и нема њошреду у шрајању за истином*.⁴ О. Србољуб Милетић на крају закључује да је *циљ екуменских дијалога јединство, а не истина*.⁵ Овим се жели рећи да се у екуменским дијалозима јединство поставља наспрам истине.

² Србољуб Милетић, предговор књиге: Александар Каломирос, *Прoшвљ лажној јединству*, Хришћанска мисао, Београд – Ваљево – Србиње, 1998, 5.

³ *Истио*.

⁴ *Истио*, 6.

⁵ *Истио*.

Сматрамо да је потребно изложити концепт виђења екуменизма лаика Александра Каломироса у његовој књизи *Против лажној јединства*, која је преведена на српски језик и доступна нашој читалачкој јавности. Према његовом мишљењу, истина коју једино православни сведоче била би у екуменском дијалогу вреднована као *делимична и релативна*.⁶ Дијалог је бесмислен јер „дискусија узима облик трговине, где се размењују компромиси у стварима вере да би се дошло да коначне сагласности“⁷. Не може се говорити о дијалогу који би довео до јединства „цркава“, пошто „Црква не признаје уједињење, јер она никада није ни била разједињена“⁸. Дијалог између „цркава“ представљао би распарчаност једне Цркве у многе, што би онда значило да те партикуларне цркве не би садржале „целу благодат и истину“⁹.

Александар Каломирос сматра да конференције представљају искључиво људску делатност и да у њима нема присуства Бога. Зато каже: „Конференције не могу довести до јединства Цркве, јер би то значило принуду према Богу.“¹⁰

Каломирос даље објашњава да *Црква није саборна зато што укључује све хришћане на свету, већ зато што сваки верник у њој налази њуноћу Божије благодати*.¹¹ По његовом мишљењу, саборност може значити да се Црква разуме као један „замишљен, универзалан појам“¹² и то би се догодило уколико бисмо Цркву разумели као заједницу свих хришћана на свету. Каломирос одбацује такву еклисиологију и објашњава да се за православне хришћане саборност Цркве огледа у благодати и даровима који постоје у свакој помесној Цркви (епархији). Зато је свака „месна православна Црква, без обзира на њену величину или број верника, сама по себи, независно од других, саборна.“¹³ Помесна Црква остаје уједињена са другим помесним Црквама „везом истоветности – идентитета“¹⁴.

На основу Каломиросових претпоставки долазимо до следећих консекуенци: 1. истоветност помесних Цркава (епархија) потврђује се благодаћу, односно истинитошћу вере коју пројављује локална Црква; 2. истоветност помесних Цркава (епархија) *довољно указује* хришћанима да за постојање једне саборне Цркве у свету није нужно постојање канонске структуре унутар које су организоване помесне Цркве. Ово не значи да је канонска структура непотребна, већ се тиме указује на превасходство светотајинског аспекта Цркве над организационим. „Кроз канонску структуру, како аутор вели, показује

⁶ Група оваквих ставова може се наћи у: Александар Каломирос, *Против лажној јединства*, Хришћанска мисао, Београд – Ваљево – Србиње, 1998, 19.

⁷ *Истио*, 20.

⁸ *Истио*, 37.

⁹ *Истио*, 17.

¹⁰ *Истио*, 36.

¹¹ *Истио*, 71.

¹² *Истио*, 72.

¹³ *Истио*.

¹⁴ *Истио*, 73.

се веза поштовања и љубави која постоји између епархија.¹⁵ Па ипак, „није папа, патријарх или архиепископ тај који уједињује Цркву. Помесна Црква је нешто потпуно (комплетно), а не део неке веће целине.“¹⁶ Усуђујемо се рећи да Каломирос на овај начин одбацује легитимитет тзв. универзалистичке еклисиологије.

Противници дијалога, у својим говорима и убеђивањима оних који су богословски неизграђени и неупућени, настоје да истакну неодрживост универзалистичке еклисиологије. Зато често као противаргумент универзалистичком схватању Цркве наводе следећу мисао блажене успомене архимандрита Јустина Поповића:

У самој ствари, први, радикалан протест у име хуманизма против Богочовека Христа, и његовог Богочовечанског организма — Цркве — треба тражити у папизму, не у лутеранизму... Западно хришћанство је, у суштини својој, најодлучнији хуманизам, пошто је човека прогласио непогрешивим, и Богочовечанску религију претворио у хуманистичку. А да је тако, показује то што је Богочовек потиснут на небо, а на његово упражњено на земљи место постављен Његов заменик, *Vicarius Christi* — папа... Нема сумње, све се ове чињенице саме сливају у један неоодољиво логичан закључак: на Западу нема Цркве, нема Богочовека, зато нема ни правог Богочовечанског друштва, у коме је човек човеку бесмртни брат и вечни сабрат.¹⁷

Поред наведених речи, отац Јустин Поповић, на другом месту, врло кристички оцењује феномен екуменизма:

Екуменизам је заједничко име за псевдохришћанства, за псевдоцркве Западне Европе. У њему су срцем својим сви европски хуманизми, са папизмом на челу. А сва та псевдохришћанства, све те псевдоцркве нису друго већ јерес до јереси. Њима је заједничко еванђелско име: *свејерес*.¹⁸

Након навођења оваквих ставова о екуменизму, умесно је појаснити мисао оца Јустина Поповића. То можемо видети у следећим објашњењима која су дали Јустинови ученици. Најпре ћемо навести објашњење Атанасија Јевтића, епископа умировљеног захумско-херцеговачког:

Што се пак тиче става Оца Јустина према *Екуменизму*, тачно је да је објављена његова књига *Православна Црква и Екуменизам*, али треба одмах рећи да он у њој има у виду неправославни, јеретички *римски* и *женевски*, тј. римокатолички и протестантски Екуменизам, док је сва његова теологија о Цркви (а нарочито његова 3. књига *Доімайшике*, написана после тога), изразити пример православног сведочења о свеобухватности = *саборности* Православне Богочовечанске Саборно-Католичанске Еклисиологије... Па ипак и у споменутој књизи Отац Јустин пише на почетку: „Екуменизам је покрет који иза себе роји многобројна питања. И сва та питања, у ствари, извиру из једне жеље и увиру у једну жељу. И та жеља хоће једно: Истиниту Цркву Христову.“¹⁹

¹⁵ *Исїо*.

¹⁶ *Исїо*.

¹⁷ Архимандрит Јустин Поповић, *Православна Црква и екуменизам*, Манастир Хиландар, 1995, 98–99 (прво издање: Солун, 1974).

¹⁸ *Исїо*, 123–124.

¹⁹ Епископ Атанасије умировљени захумско-херцеговачки, *Заблуде расколника ѿзв. „Сїа-*

Указавши на *тшййове екуменизама* које је отац Јустин Поповић имао у виду, дужни смо објаснити и значење речи *свејерес*. Могуће је нешто казати о по- реклу те речи. Епископ Атанасије Јевтић каже:

Такође, Отац Јустин је у тој књизи назвао *Екуменизам* речју *свејерес*, а ми подсећамо да је тај исти израз „*свејерес*“ (παραίρεσις) употребио већ патријарх цариградски Герман II (1222–1240. г. — онај који је светом Сави издао *То- мос* о аутокефалији Српске Цркве) за латинске заблуде — јереси његовог времена. Но треба имати у виду да је томе претходио IV Крсташки рат и окупација православне Цркве у Византији од латинске јерархије (осим малог Никејског царства), као и одржавање папског „раздојничког“ сабора у Лате- рану 1215. г. (где је изабран за Цариград латински „цариградски патријарх“ Тома Марозини!). Па ипак је патријарх Герман II са Латинима водио тада дијалог у два наврата, у Нимфеу и Никеји (1233–34. г.), и тражио одржавање васељенског сабора.²⁰

Из овог одломка могло се наслутити да је израз *свејерес* у време настанка употребљен не само због постојећег различитог догматског учења о исхо- ђењу Светог Духа већ и зато што је — а можда је то био првенствени разлог — вођством Римске патријаршије канонска јерархија Цариградске патријаршије насилно замењена јерархијом Римске. Овде није реч само о канонском пре- ступу, већ и о грубом и суштинском занемаривању основних еклисиолошких претпоставки, јединих од којих је могуће даље полазити и бити у Цркви. За- мена јерархије од стране Рима представљала је последицу негирања да Црква у Цариграду постоји. Они који данас употребљавају израз *свејерес* треба да знају разлог употребе и значење које је тај израз носио са собом.

На основу реченог, могло би се схватити да ставови оца Јустина указују да је за православне неприхватљива одређена врста дијалога. То не значи да је отац Јустин Поповић начелно био против дијалога са неправославнима.

Током деведесетих година прошлог века реакцију у Цркви је изазвала књига дечанског јеромонаха Саве Јањића *Екуменизам и време айосџасије*. У књизи се износе још неки аргументи који овде нису поменути. Новина се састоји у томе што се промовишу: напуштање сваког дијалога са неправославнима²¹, развој покрета тзв. старокалендараца у Грчкој²² и сумња да у Српској православној Цркви долази до неприметног напуштања православне вере захваљујући појединим епископима који верни народ воде кобним

рокалендараца“, Београд, 2004, 110.

²⁰ *Исџо*, 111–112.

²¹ Напуштање дијалога није промовисано само као идеја већ и као позив да се право- славни угледају на пример Диодора, јерусалимског патријарха, и Синода јерусалимске патријаршије, који су 9. маја 1989. године прекинули учешће у дијалогу. Видети у: јеро- монах Сава Јањић, *Екуменизам и време айосџасије*, Епархија рашко-призренска, При- зрен, 1995, 62–63.

²² Вероватно је ту први пут у нашој јавности изнесена краћа историја покрета тзв. старокален- дараца. Аутор при том оправдава делатност овог покрета и још промовише и „међународни традиционалистички фронт“ сачињен од парацрквених заједница као отпор дијалогу са неправославнима. Видети у: јеромонах Сава Јањић, *н. г.*, 68–69, фуснота 109.

путем²³. Данас је у јавности познато да се аутор књиге, отац Сава Јањић, ди-станцирао од ових својих ставова.

На почетку трећег миленијума постао је чест нови манир. Супротстављање екуменизму јавља се кроз оптуживање, клеветање и осуђивање. Све мање има аргумендовања.²⁴ Из тог разлога нећемо приказати таква мишљења.

2. Индиферентност према дијалогу

Индиферентност би се могла објаснити као незаинтересованост за дијалог. Индиферентност према дијалогу са римокатолицима може се видети у ставу председника Синода Руске заграницне цркве, митрополита Филарета, у писму упућеном цариградском патријарху Атинагори поводом уклањања анатема из 1054. године:

Никакво јединство са Римском Црквом није могуће док она не одбаци своја нова учења... Руска заграницна Црква, а сигурно и руска Црква, која је сада у катакомбама, неће се сложити ни са каквим „дијалозима“ са другим вероисповестима и унапред одбацује сваки компромис са њима, налазећи да је јединство са њима могуће једино ако они прихвате православну веру, сачувану до данас у светој, саборној и апостолској Цркви... *Уместо ѿоѿа, Црква им уѿућује монолоѿ, ѿозивајући их да се вратише у њену заједницу, одбацујући свако несаѿласно учење.*²⁵

По мишљењу митрополита Филарета, Православна Црква може римокатолицима да понуди само њихов повратак у Цркву. Дијалог се схвата као компромис између истине и лажи, што по себи значи изневеравање истине. Дијалог зато представља *нонсенс* и једино што остаје у односу православних према римокатолицима јесте *ѿозив на ѿвратиѿак у окриље Цркве*.

²³ Напад на епископе, какав раније није био уобичајен у нашој јавности, био је усмерен на потписивање нацрта „О православној дијаспори“, који је усвојен на III међуправославној припремној конференцији (новембар 1993, Шамбези). Аутор је покушао да индиректним путем покаже како прихватање једног дела еклисиологије, каква иначе постоји и која доминира код римокатолика, нужно значи напуштање православне вере и издају. Нацрт „О православној дијаспори“ предвиђао је организовање епархија у дијаспори по територијалном клучу. Требао је да национални принцип канонске организације епархија буде замењен територијалним принципом. Новоосновани локални сабори би се за општа питања обраћали патријарху Цариграда, уместо „националној“ матичној Цркви. У овоме се подозрева прихватање римокатоличке теологије, наводно на уштрб православне, што би, према интенцији аутора, требало да представља напуштање православне вере. Видети у: Јеромонах Сава Јањић, *н. г.*, 71–73.

²⁴ Сличан проблем се догодио након раздавања памфлета *Глас ѿ православне савести свейоѿорских монаха: „Звоно на уздуну“* (у издању Епархије рашко-призренске, Призрен – Грачаница, новембар 2000) после трибине посвећене оцу Јустину Ђелијском на Коларчевом народном универзитету у Београду крајем 2000. године. Трибина је била веома посећена. Говорили су епископи и један академик који су били духовна деца оца Јустина. Порука поменутог памфлета одавала је утисак да је у позадини стваралаштва оца Јустина стајао један искључив антиекуменистички став.

²⁵ Писмо је упућено 2/15. децембра 1965. године. Видети у: Александар Каломирс, *Прѿшћив лажној јединстви*, Хришћанска мисао, Београд – Ваљево – Србиње, 1998, 121–122. Подвлачење у цитату је наше.

Користећи мишљење јеромонаха Саве Јањића, можемо говорити о индиферентном ставу према дијалогу:

Очигледно Јерусалимски Патријарх заступа идеју и начин сједињења који су исповедали сви свети Оци: **нема компромиса између јереси и истине**; једини пут сједињења неправославних са православном Католичанском Црквом јесте **пут покајања**.²⁶

Аутор касније у свом делу открива позадину наведеног става:

Веома је наивно мишљење многих православних хришћана који сањају о унији са Римом да ће се јединство остварити када римска „црква“ одлучи да исправи неке своје погрешке. Заборавља се при том на чињеницу да је хришћански Запад већ десет векова одвојен од стабла Цркве Христове, да осушеним жилама њихових одсечених грана већ одавно не струји животно-сни сок божанске благодати. На њима је тек понегде остао који зелени листић, али благодатних плодова истинске и непатворене светости нема. **Зато се конкретно може говорити само о повратку појединаца или група римокатолика у наручје Мајке Цркве, али нипошто о сједињењу једног целог оболелог организма са православном Црквом.** Заиста, римокатоличка заједница само споља поседује обличје Цркве, а у суштини је заснована на савим другачијим темељима, одише сасвим другачијим духом и мишљу него православна Црква... Да би римокатолик истински постао православан, потребно је да се у њему роди цели један нови свет, да прође кроз целовити процес **преумљења**. Нипошто није довољна само декларативна изјава да признаје и прихвата оно што учи православна Црква, да прочита Символ вере без *Filioque* или да прихвата друга православна учења... Проблем више није ни у питању *Filioque*, проблему паполатрије и власти у Цркви као и другим догматским разликама, већ у једном **духу папизма** који је у сталном и динамичком прилагођавању духа овога света и века и који опет генерише све друге разлике.²⁷

Закључујемо да је, према мишљењу оца Саве Јањића, дијалог бесмислен. Аутор каже: „Хришћански Запад већ десет векова одвојен (је) од стабла Цркве Христове.“ Следи да код римокатолика не постоји Црква и да због тога не може доћи до дијалога. Врло је могуће, усуђујемо се рећи, да се овде ради о незаинтересованости за спасење оних који се сматрају хришћанима а који нису чланови Православне Цркве.

Осећамо потребу да на овом месту читаоцу предочимо да се тврдњом о десетовековној одвојености римокатолика од православних прећутно признаје универзалност Православне Цркве у контексту њеног распрострањања широм света. Према таквој поставци, коју аутор наведеног текста подразумева, у свету постоји само једна Црква — православна.²⁸

²⁶ Јеромонах Сава Јањић, *Екуменизам и време айосџасије*, Епархија рашко-призренска, Призрен, 1995, 64. Подвлачење је ауторово.

²⁷ Подвлачење је ауторово, Сава Јањић, *н. г.*, 82–83.

²⁸ Интересантно је приметити да је прећутни став оца Саве Јањића о универзалности Православне Цркве у супротности са његовим опет прећутним ставом који је изнео приликом већ поменути критике појединих епископа у Србији. Видети у: Сава Јањић, *н. г.*, 71–73.

Отац Сава Јањић нам сугерише да је једино могуће да римокатолици као појединци постану чланови Православне Цркве. Дијалог зато није оправдан и зато је индиферентност једини оправдан одговор православних на позив римокатолика да ступе у дијалог. — Овако би изгледао један од логичких завршетака мисаоне целине коју је поставио отац Сава Јањић. Она садржи три претпоставке: прва је да дијалог нужно представља компромис у ствари-ма у којима не може бити компромиса. Дијалог би зато значио сигурну издају сопствених принципа макар једне стране у дијалогу. Друга претпоставка подразумева покајање, које је могуће само појединцу, а не и целој заједници. Трећа претпоставка се односи на то да је за страну која има истиниту веру немогуће и непотребно да се обраћа другој страни, која нема истиниту веру. Страна која се налази у заблуди требало би да сама, односно без дијаложке помоћи друге стране, приђе *истинитој* страни. У овоме сагледавамо кључ за разумевање индиферентности према дијалогу.

3. Потреба за дијалогом — постизање једнакости догмата претходи успостављању јединства

Сада ћемо размотрити ставове који истичу потребу православних за дијалогом са римокатолицима. Осврнућемо се на неке аргументе који говоре о потреби дијалога. У нашој даљој анализи аргумената можемо узети у обзир став да су римокатолици јеретици. Такав став никада није био изречен саборским путем. Ово чинимо да бисмо показали какав однос би требало православни да имају према римокатолицима када би у хипотетичком случају Православна Црква саборском одлуком означила римокатолике као јеретике. Тада бисмо морали узети у обзир став светог Максима Исповедника (580–662) према јеретцима:

Ја не желим да се јеретици муче, нити се радујем њиховом злу, — Боже сачувај! — него се већма радујем и заједнички веселим њиховом обраћењу. Јер шта може вернима бити милије него да виде да се растурена чеда Божија саберу у једно. Ја нисам толико помахнутао да саветујем да се немилост више цени него човекољубље. Напротив, саветујем да треба са пажњом и искуством чинити и творити добро свим људима, и свима бити све како је коме потребно. При том, једино желим и саветујем да јеретцима као јеретцима не треба помагати на подршку њиховог безумног веровања, него ту треба бити оштар и непомирљив. Јер ја не називам љубављу него човекомржњом и отпадањем од Божанске љубави кад неко потпомаже јеретичку заблуду, на већу пропаст оних људи који се држе те заблуде.²⁹

Свети Максим Исповедник је имао у виду јеретике који су се одвојили од Цркве након сабора у Халкидону, 451. године. Тешко да се може оправдати аналогија између начина на који су се монофизити и монотелити одвојили од Цркве са губитком литургијског општења што се у каснијим временима јавио између православних и римокатолика. Овом приликом желимо да

²⁹ Свети Максим Исповедник, *Писмо* 12, PG 91, 465C. Цитат је преузет из дела оца Јустина Поповића, *Православна Црква и екуменизам*, Манастир Хиландар, 1995, 125.

покажемо да чак и ако бисмо занемарили ову разлику, као и непостојање саборске одлуке за анатемисање римокатолицизма као јереси, и тада би православни жељно ишчекивали сабрање и повратак јеретика у Цркву. Свети Максим каже да би тако нешто било најмилије хришћанима. Православни треба да буду свима све да би се тај циљ остварио, једино не треба да подржавају јеретичке заблуде. Овакав став ни у ком случају не може да значи противљење нити индиферентност православних према дијалогу са неправославнима.

Од велике је важности приказати ставове светог Марка Евгеника, митрополита ефеског (1391–1444), који је био вођа делегације православних епископа на сабору у Ферари и Фиренци 1438–1439. године. Важност налазимо у томе што је свети Марко Ефески учествовао у дијалогу са римокатолицима. Пошто је учествовао колико је неприхватљиво за хришћанску свест да православни и римокатолици не буду чланови исте Цркве, свети Марко је говорио: „Ја мислим да ће онај ко је увео ту раздеобу и растргао свишеизаткани хитон Господњег Тела бити подвргнут већој осуди неголи они што Христа распеше и неголи сви од памтивека безбожници и јеретици“³⁰.

Свети Марко Ефески је заступао став да православни имају да воде и да негују дијалог са римокатолицима. Такав став је наследио из светоотачке теологије дијалога, коју је свети Јован Златоусти изразио речима: „Допринесимо што до нас стоји, и разговарајмо с њима са свом добром вољом и стрпљивошћу, показујући и погрешност њихове ствари и величину духовне штете, и никад немојмо посустати и одустати од њихова спасења“³¹.

За проблем дијалога од значаја могу бити речи светог Марка Ефеског које је упутио папи Евгенију IV у поздравном говору приликом отварања сабора у Фиренци, на којем је покушано да се поврати изгубљено јединство:

Данас наста увод у радост читавом свету; данас почињу да изгревају целој васељени словесни зраци сунца мира; данас уди Господњег Тела, раније за многа времена раздијени и отргнути једни од других, хитају ка међусобном сједињењу; јер Глава, Христос Бог, неће више да подноси да стоји над раздељеним телом, нити, будући Љубав, хоће да веза љубави међу нама буде потпуно прекинута... Хајде дакле, пресвети оче, прими чеда своја, која ти дођоше издалека, са Истока; загрли оне што од давног времена беху одвојени од тебе, а сада придегоше твоме наручју... Докле ћемо се ми, који имамо истога Христа и исте смо вере, борити једни против других и гложити међу собом? Докле ћемо се ми, поклоници исте Тројице, међу собом клати и јести, док једни друге не истребимо и док нас спољни непријатељи не претворе у ништа? Не дај да се то збуде, Христe Царе.³²

³⁰ Речи светог Марка Ефеског потичу из беседе коју је упутио папи Евгенију IV. Цитат и референце о овој беседи погледати у студији епископа Иринеја Буловића „Теологија дијалога по Св. Марку Ефескоме“, *Теолошки војлеги* 1 (1975), 9 и фуснота 5.

³¹ Мисао и цитат преузети су из наведене студије епископа Иринеја Буловића, 27 и фуснота 85.

³² *Исѡ*, 20–21.

Овде не можемо наћи ниједан траг до сада образлаганих ставова што исказују противљење или индиферентност према дијалогу. Напротив, дијалог православних са римокатолицима се пре може посматрати као пут који припада природи Цркве да сабере све у јединство. Јединство Цркве се, на основу речи светог Марка Ефеског, може посматрати и на универзалном плану, када се Црква сагледава као једна Црква која се налази раширена по читавом свету.³³ Треба запазити да се св. Марко Ефески обраћа папи Евгенију IV речима „свети оче“, а православне назива папиним чедима која доласком на сабор због дијалога прибегавају папином наручју. Можда нама данас изгледа невероватно да су овакве речи изречене од некога ко је православан. Можда нам још невероватније изгледа што је ове речи изрекао управо св. Марко Ефески на сабору у Фиренци. Међутим, то су чињенице.³⁴

Овом приликом желимо да поменемо извештај владике Николаја Велимировића са скупштине Светског савеза цркава у Еванстону 1954. године. Текст се не односи на дијалог православних и римокатолика, већ на дијалог протестантских заједница. Важно је, мислимо, истаћи мишљење еп. Николаја као ауторитета у Цркви управо из разлога што се противници екуменизма често скривају иза његовог имена. Владика Николај је за екуменски скуп у Еванстону рекао да је то „догађај нашег столећа!“³⁵. Даље у свом извештају похваљује атмосферу која је владала на скупу: „Свак је могао прићи свакоме, руковати се без представљања и разговарати без устезања. Као да су били рођаци или давнашњи познаници. Једно име здближавало је и срођавало све — Исус Христос.“³⁶ Владика Николај није сматрао да ће учешћем на оваквом скупу православни изгубити свест о природи и задатку Православне Цркве. Зато је и могао да смело, али и хришћански одговорно, оцени завршну декларацију скупа речима да она „није богословског карактера, него социјалног“³⁷. На крају свог извештаја изложио је ставове православних учесника, изнетих у засебној декларацији, а њу је прочитао отац Георгије Флоровски. Ставови православних су, како их излаже владика Николај, следећи:

³³ Управо овакав универзалистички концепт Цркве напао је отац Сава Јањић у својој књизи *Екуменизам и време айосџасије*. Према његовом мишљењу, универзалистички тип еклисиологије, који је својствен римокатолицима, не може ући у састав православне еклисиологије. Речи светог Марка Ефеског о раздијеним удима Тела Христовог, који треба поново да се доведу у јединство, односе се на православне и римокатолике. По светом Марку Ефеском, православни и римокатолици треба да заједно чине једну Цркву раширену широм света. Овакав приступ би се могао именовати универзалистичким типом еклисиологије.

³⁴ Чињеница је и да сабор у Ферари и Фиренци, иако је трајао више од годину дана, није успео да поврати јединство. Разлог је био што свети Марко Ефески, као вођа делегације православних епископа на сабору, није желео да потпише успостављање јединства и што је касније својим посланицима убедио све Православне Цркве да је јединство потписано на сабору од других православних епископа — неважеће.

³⁵ Николај Велимировић, *Догађај у Еванстону*, Сабрана дела, књига XIII, Српска православна епархија западноевропска, Химелстир, 1986, 42.

³⁶ *Исџо*, 43.

³⁷ *Исџо*, 45.

Свака деноминација садржи један део хришћанске вере, једино православна Црква садржи целину и пуноћу те истините вере...

Јединство свих цркава не може се постићи узајамним концесијама, него само усвајањем од свију једине праве вере у целости, како је она завештана од апостола и формулисана на Васељенским саборима; другим речима, враћањем свих хришћана оној јединственој и неподељеној Цркви којој су припадали преци свих хришћана целог света првих десет столећа од Христа. А то је света православна Црква...

То благо није наше но Христово. Ако би се ми гордили собом због тога што је то благо нама поверено, ми би обесветили светињу истине...³⁸

Овакво деловање православних представља сведочење истине. Изјава православних је била храбар чин, јер је дошла неочекивано за остале учеснике на заседању скупштине Светског савета цркава. Треба имати у виду да је православних делегата било око 30, наспрам 1500 осталих делегата који су учествовали на скупу у Еванстону. Владика Николај каже како је „декларација православних представника пала као метеор у многољудни сабор Еванстонски“³⁹. Овај пример нам указује на то да православни не треба да се плаше дијалога са неправославнима. На крају свега, то може бити храбро исповедање вере.

Изнећемо и став оца Јустина Поповића о екуменизму. Противници екуменизма радо користе Јустинов термин *свејерес*, а да при том не воде рачуна о томе да је отац Јустин мислио на тзв. женевски и римокатолички екуменизам. Не би требало занемарити мисао оца Јустина која уводи читаоца у проблематику екуменских дијалога. Одмах на почетку књиге *Православна Црква и екуменизам* он показује оправданост екуменистичких покрета. У њима препознаје човекову вечну жељу да буде део Христове Цркве. Ту каже: „Екуменизам је покрет који из себе роји многобројна питања. И сва та питања, уствари, извиру из једне жеље и увиру у једну жељу. И та жеља хоће једно: Истиниту Цркву Христову. А истинита Црква Христова носи, и треба да носи, одговоре на сва питања и подпитања која Екуменизам поставља. Јер ако Црква Христова не решава вековна питања човекова духа, она није ни потребна.“⁴⁰

Овакав исказ не искључује улогу православних у дијалогу са неправославнима. Напротив, о. Јустин говори да је за Цркву важно да даје одговоре на питања, поготово на питања која настају из исконске човекове тежње да постане део Христовог Царства небеског — Цркве. Ако имамо у виду да циљ екуменских дијалога представља учлањење неправославних у Цркву, сматрамо да је онда дозвољено закључити како је отац Јустин Поповић начелно био за дијалог православних са римокатолицима. Такав приступ православних могао би се назвати *икуменизам*.

³⁸ *Истио*.

³⁹ *Истио*, 46.

⁴⁰ Архимандрит Јустин Поповић, *Православна Црква и екуменизам*, Манастир Хиландар, 1995, 9.

Мисао о. Јустина Поповића позната по томе што је противници дијалога често користе и злоупотребљавају („нема *дијалога љубави* без дијалога Истине; иначе такав дијалог је неприродан и лажан“⁴¹) говори управо у прилог дијалогу православних са неправославнима. Јасно је да је о. Јустин био против дијалога у којем истина не би била мерило и смер његовог вођења. Он је наглашавао: „У Христу се живи *истиинујући у љубави*.“⁴² На основу предоченог можемо рећи да о. Јустин Поповић оставља могућност за дијалог.

Ваља навести и став Иринеја Буловића, садашњег епископа новосадског и бачког, који је још 1975. године изнет у часопису *Теолошки њоїледи*. Он се ослања на теологију дијалога светог Марка Ефеског. У тој студији наводе се речи св. Марка упућене Латинима и коментар:

„Морамо с љубављу одговарати на оно што сте казали... Чувајући наше благочешће (= православље) и од Отаца предате црквене догмате.“ Ове речи св. Марка могу се узети ваистину као златно правило дијалога: обраћати се инославнима с љубављу, али уједно чувати Истину православља, чувати живоносне догмате Цркве. Само на тај начин дијалог ће превазићи своју људску ограниченост, разгранаће се и разједрати у праве богочовечанске размере.⁴³

На основу речи св. Марка Ефеског закључујемо да православни имају одговорити на потребу неправославних да буду са њима у црквеном јединству. Истовремено, православни не могу а да се не држе догмата који се у Цркви предају и наслеђују. Одговорност за дијалог је можда најпотребнија у односу са римокатолицима, управо због нерешеног канонског стања, које вековима траје. Ово захтева огроман напор да се римокатоличко богословље доведе на ниво разумевања и прихватања догмата што се наслеђују у Православној Цркви. Непознато је колико је времена потребно да би до тога дошло. Не би било изненађење кад би за такав дијалог било потребно неколико деценија, па и више од тога. Чини се да није постојано тврђење како такав труд представља издају православне вере, чему су нарочито склони противници дијалога.

Најексплицитнији став да успостављању јединства православних са римокатолицима мора да претходи разумевање и прихватање догмата који се наслеђују у Православној Цркви — изнесен је у наведеној студији епископа Иринеја Буловића:

Богословски, пак, дијалог Цркве са заједницама изван ње које верују у Христа Бога јесте непотпун дијалог, јер је он само средство и начин да се постигне горњи циљ, да се постигне пуно међусобно молитвено општење и заједница у Телу и Крви Господа. Непотпун је дакле богословски дијалог стога што је ограничен само на дијалог речима, и никад и ни у ком случају не може се у њега „укључити“ оно што би, у случају успеха, требало да буде његова тековина — а то је молитвено општење и његова круна, светотајинско и светопричесно

⁴¹ *Истио*, 124.

⁴² *Истио*.

⁴³ Јеромонах Иринеј Буловић, „Теологија дијалога по Св. Марку Ефескоме“, *Теолошки њоїледи* 1 (1975), 25–26 и фуснота 78.

општење. На тај начин смо дошли до једнога од основних светомарковских и светоотачких начела православнога дијалога: нема и не може бити молитвенога општења и „интеркомуније“, нема и не може бити заједничкога мољења и заједничкога причешћивања између православних и неправославних све дотле док се не постигне циљ дијалога, сагласност у вери, а ако се она не постигне никада, онда никада неће ни бити заједнице и јединства.⁴⁴

У датом цитату еп. Иринеј истиче два става: повезаност дијалога са циљем дијалога, а то је литургијско јединство; други став, једнаке важности, односи се на непостојање и на немогућност постојања литургијског јединства православних са римокатолицима уколико се не увиди значај и не прихвате догмати које је наследила Православна Црква.

Значајан је и поглед Атанасија Јевтића, епископа умировљеног захумско-херцеговачког, на могући дијалог православних са неправославнима.

Православље не може и не треба да се одрекне своје мисије, не треба да презре и превиди позив и призив неправославних хришћана.

Избегавањем од стране неких представника православне Цркве њене истински екуменске мисије непатвореног сведочења Истине Христове, неизвитопереног Јеванђеља апостола и отаца, многе искрене душе на Западу, које чезну за пуноћом црквености и благодатног заједништва у светим тајнама, губе своју и последњу наду у могућност налажења свог пута у Цркву Божију и шансе спасења у њој.⁴⁵

На основу ових речи можемо закључити да православни треба да буду свесни мисије Цркве, а она је — спасење свих људи и свега света. Православни су зато дужни да одговоре на позив за дијалог упућен од римокатолика и осталих неправославних. Таква одговорност представљала би сведочење вере. У том контексту пројављују се неке од основних карактеристика хришћана.

Епископ Атанасије Јевтић указује на егзистенцијални смисао догмата Цркве. То није просто учење Цркве које се може поставити у раван било којег другог учења, већ је овде реч о сотириолошко-односно, стога и егзистенцијалном значењу догмата. Због тога је немогуће да дијалог православних са римокатолицима, и са било којим другим неправославнима, води јединству без претходног препознавања и прихватања догмата што се наслеђују у Цркви. То можемо закључити на основу следећег става еп. Атанасија:

Јединство у вери (= у *истини хришћанској живојој и спасања*) увек је имало христолошки карактер и значење, што ће рећи истовремено и еклисиолошко и сотириолошко значење. Зато се и на Св. Литургији одувек прво читао Символ вере, па се тек онда свршавао канон Евхаристије и учествовало у Причешћу. Литургијско заједничарење — *κοινωνία, communio* — без претходног искреног и православног исповедања једне и исте вере јесте еклисиолошки нонсенс.

⁴⁴ *Исџо*, 16.

⁴⁵ Атанасије Јевтић, „Православни икуменизам“, у: *Живо љредање у Цркви*, Братство Св. Симеона Мироточивог, Видослов Тврдошки, Врњачка Бања – Требиње, 1998, 336–337. Текст је настао 1970. године.

Такав поступак би ишао директно против јединства Цркве, јер он одриче и разбија саму основну силу сједињења — веру као уједињујућу моћ у Једноме Духу, у Једноме Христу, у једноме Богу.⁴⁶

Усудићемо се да кажемо да православни имају двоструки задатак: дијалог са онима који су изван Цркве и указивање у тим дијалозима на егзистенцијалну важност црквених догми. Без прихватања догмата Цркве, чему би претходило препознавање њиховог значаја за постојање Цркве, не може доћи до јединства са римокатолицима. Овај двоструки задатак православних назвали бисмо сведочење истине. Истина је чињеница која се тиче постојања људи и свега што је Бог створио. Православни су дужни да осете колико је важно сведочити истину неправославнима и колико није одрживо непостојање канонског и литургијског општења са римокатолицима, нарочито ако постоји обострана жеља за јединством. Ово су тешка питања и она не могу бити решена без учешћа Божије воље. Када би она и била решена, онда би таква решења представљала само стечени услов за јединство, али не и само јединство.

4. Потреба за дијалогом — успостављање јединства претходи постизању једнакости догмата

Тему овог поглавља започећемо изјавом цариградског патријарха Атинагоре (1949–1972) поводом дијалога између православних и римокатолика: „Теолошки дијалог неће донети резултате. Нисмо спремни и требаће нам векови. Само је један дијалог могућ — дијалог љубави“⁴⁷.

Вероватно је да су изјаве овог типа нагнале оца Јустина Поповића да објави књигу *Православна Црква и екуменизам*.⁴⁸ Став цариградског патријарха Атинагоре представља занемаривање богословља и одговорности Цркве да о

⁴⁶ *Исхо*, 333.

⁴⁷ Изјава је део интервјуа објављеног 1970. године. Више о томе видети у: јеромонах Сава Јањић, *Екуменизам и време айсоџасије*, Епархија рашко-призренска, Призрен, 1995, 20–21 и фуснота 39.

⁴⁸ Иринеј Буловић, критикујући смелост изјава патријарха Атинагоре, попут ове коју смо навели, сматра да су реаговања на такве ставове у Православној Цркви довела до тога да дијалог православних са римокатолицима буде преусмерен на другу страну. Духовни ауторитети у Православној Цркви допринели су да богословска димензија дијалога ипак буде од одлучујућег значаја за исход дијалога. Мишљење је еп. Иринеја Буловића да заслуга за то припада и оцу Јустину Поповићу. Ово мишљење наводимо у целовитој форми: „Отац Јустин писао је у време патријарха Атинагоре. Блажене успомене васељенски патријарх Атинагора давао је неке веома смеле изјаве, говорио је, да никаквих реалних препрека за успостављање јединства Цркве нема, да тешкоће потичу од стране богослова и богословља. Он је давао некакве емотивне, веома смеле изјаве. Био је утисак да се ствара тип идејних екумениста у православном свету. На срећу, будући развитак у православном свету у целини и у појединим помесним православним Црквама као делу, оповргао је ове дојазни. Али ја сматрам, да су гласови таквих људи као што је отац Јустин, понекад веома оштри и критични, помогли да се развитак догађаја одврати од другачијег правца“, видети у: епископ Бачкиј Иринеј (Булович), *„Сербска Церковь и екуменизм“*, у: *Церковь и время* 4 (7), Москва, 1998, 61.

свету промишља на основу својих догмата. Тиме се одбацује егзистенцијални значај догмата који се односи на Цркву, али и на свет. Црква на тај начин губи свој идентитет и пружа лажну наду онима са којима улази у дијалог.⁴⁹

Мислимо да је вредно поменути проблематику граница Цркве коју је актуализовао отац Георгије Флоровски. У свом тексту „О границама Цркве“ Флоровски констатује да постоје случајеви када се у Цркву примају они који долазе из јеретичких заједница.⁵⁰ Он тврди да се границе Цркве не могу установити само на основу канонских обележја⁵¹ и објашњава праксу Руске православне цркве: „У руској Цркви се они који долазе из римокатолицизма или из несторијанства и слични њима примају у општење кроз одрицање од јереси, тј. кроз тајну покајања. Клирицима отпуст даје епископ и самим тим укида забрану која се налазила на шизматичком клирику.“⁵²

На основу такве црквене праксе отац Георгије Флоровски поставља питање да ли се тиме признају свете тајне које се савршавају изван канонских граница Цркве. Даље, прибегава резонувању да расколници нису у Цркви, али је зато правилно рећи да у расколничким заједницама продужава да живи Црква.⁵³ Аутор сматра да не треба поистовећивати канонске границе Цркве са њеним духовним границама.⁵⁴ Овим као да се жели рећи да Црква захвата више и шире него њене канонске границе. То је могуће зато што њене тајне постоје, тј. валидне су, али нису делотворне.⁵⁵ На тај начин остаје нејасно како то да је Црква присутна и у расколничким заједницама а да при том у њима нема спасења. Неизбежно је поставити питање: да ли је могуће неспасоносно присуство Цркве? Флоровски не даје одговор, једино успева да каже да се у неправославним заједницама препознаје „парадокс расколничког дивствовања“⁵⁶.

⁴⁹ О томе видети и у студији еп. Атанасија Јевтића „Православни икуменизам“, у: *Живо љредање у Цркви*, Братство Св. Симеона Мироточивог, Видослов Тврдошки, Врњачка Бања – Требиње, 1998, 338–339.

Сличну критику дијалога лишеног богословске основе и циља дао је Христо Јанарас у књизи *Истина и јединство Цркве* (Нови Сад, Беседа, 2004).

⁵⁰ Георгије Флоровски, „О границама Цркве“, у: *Православље и екуменизам*, Хришћански културни центар, Београд, 2005, 90. Текст је настао 1933. године.

⁵¹ *Истио*, 91.

⁵² *Истио*, 94–95.

⁵³ *Истио*, 98.

⁵⁴ *Истио*, 99.

⁵⁵ *Истио*, 96–97.

⁵⁶ *Истио*, 96. Да не бисмо о. Георгија Флоровског представили једнострано, само на основу његовог чланка „О границама Цркве“, дужни смо представити његово интимно мишљење и став о екуменизму: „Као свештеник православне Цркве верујем да је Црква у којој сам крштен и васпитан, права Црква, то јест истинита Црква и једина Црква. То верујем из многих разлога: по личном убеђењу и по унутрашњем сведочанству Духа Светога, Који дише у тајнама Цркве, и по свему ономе што могу научити из Светога писма и саборског предања Цркве. Треба, дакле, да сматрам друге Цркве као непотпуне, и у многим случајевима могу доста тачно да идентификујем многе мањкавости. Стога за мене

Потребно је указати, макар хипотетички, и на могуће последице става да се Црква простира и изван својих канонских граница, које би биле од значаја за екуменски дијалог. Уколико Црква признаје да су свете тајне валидне у другим заједницама, онда се може тврдити да постоји невидљива повезаност Цркве са расколничким заједницама. Ако тако поставимо проблем, можемо да кажемо и да постоји нека „невидљива црква“ која спаја различите заједнице, или да се „невидљива црква“ пројављује кроз различите заједнице на различите начине. Узмемо ли да је то истина, тада није основан разлог да се у дијалозима између Цркве и расколничких заједница као услов уједињења поставља препознавање важности догмата Цркве и њихово прихватање од стране осталих учесника у дијалогу.

У вези са дијалогом православних и римокатолика вредно је да поменути ставове оца Николаја Афанасјева. У тексту „Una Sancta“ аутор показује разлику између универзалистичког и евхаристијског типа еклисиологије. Према универзалистичком типу, Црква је једна и раширена је по читавом свету. Изван Цркве не може бити цркве. Она је строго омеђена својим канонским границама. Афанасјев каже: „Природа Цркве је таква да она или постоји у потпуности или је нема.“⁵⁷

За разлику од таквог типа, могло би се рећи да евхаристијски тип еклисиологије феноменолошки дефинише Цркву овако: Црква се пројављује на епископском евхаристијском сабрању, тј. истину и пуноћу Цркве чини и пројављује свака епархија (епископија).

Уколико говоримо о дијалогу православних и римокатолика, који има за циљ постизање јединства, онда постоји различитост у приступу у оквирима ова два типа еклисиологије. По мишљењу оца Николаја Афанасјева, постоји непомирљивост између универзалистичке и евхаристијске еклисиологије.⁵⁸ То се огледа, између осталог, и у томе што се различито сагледава значај догмата за Цркву. Према универзалистичком типу, да би дошло до јединства православних и римокатолика, потребно је да једна страна промени своје догматско учење и одрекне се права да чини и представља Цркву — разлог за то је што на свету може да постоји само једна Црква.

Проблем се другачије сагледава у оквирима евхаристијске еклисиологије. Афанасјев тврди да ту „постоје две групе Цркава које поседују пуноћу црквене природе.“⁵⁹ Према Афанасјевљевом мишљењу може се закључити да се догмат да је Црква једна односи на евхаристијско сабрање независно од тога

хришћанско јединство јесте просто свеопште обраћање православљу. Ја немам конфесионалне лојалности, моја лојалност припада искључиво Једној Светој (Una Sancta)“. Цитат је преузет из књиге еп. Атанасија Јевтића, *Задлуге расколника њзв. „Стиарокалендараца“*, Београд, 2004, 113. фуснота 159. Подвлачење у цитату је наше.

⁵⁷ Николај Афанасјев, „Una Sancta (Једна Света)“, у: *Стиудије и чланци*, Епархијски управни одбор Епархије банатске, Вршац, 2003, 272.

⁵⁸ *Истио*, 282–283.

⁵⁹ *Истио*, 302.

да ли је нека епархија изгубила евхаристијско општење са другом епархијом или групом епархија.

Афанасјев даље тврди да је јединство православних и римокатолика могуће без обзира на догматске разлике, и ту се ослања, наводно, на евхаристијску еклисиологију. Он каже: „Кроз љубавни подвиг православна Црква може да воспостави евхаристијско општење са Римокатоличком Црквом, без обзира на догматске разлике које постоје међу њима, не захтевајући од Римокатоличке Цркве да одбаци она учења по којима се данас разликује од Православне, зато што ’љубав дуго трпи, благотворна је, љубав не завиди, љубав се не горди, не надима се’ (1Кор 13, 4).“⁶⁰

Отац Николај Афанасјев нуди решење које на изврстан начин заобилази догматску условљеност проблема. Он супротставља евхаристијски тип еклисиологије универзалистичком типу. Као резултат добио је негацију универзалног значаја догмата Цркве.

Међу ставовима наведеним у овом поглављу рада постоје два модела решавања проблема јединства. Аутори углавном сматрају да у свету постоји црква која се простире и изван својих канонских граница. Могло би се рећи да постоји „невидљива црква“, црква која је истовремено изван и унутар Цркве. Самим тим постоји „невидљиво јединство“ између Цркве и расколничких заједница (и јеретика). Према ставовима ових аутора, проблем се може решити признавањем наводно невидљивог и већ постојећег јединства.

Од већине мишљења аутора издваја се модел и мишљење о. Николаја Афанасјева, који сматра да поделе између православних и римокатолика никада није ни било. То би се могло видети ако бисмо Цркву посматрали кроз евхаристијску еклисиологију, која је наводно супротстављена универзалистичкој еклисиологији.

Закључак

На екуменизам се може гледати на више различитих начина. Можда је вредно, пре промишљања о том феномену, схватити да је реч о дијалогу који за циљ има јединство које вековима не постоји. Екуменизам зато представља разговор о јединству, али не и само јединство. Дијалог не може да значи истовремено напуштање властите вере. О томе најбоље говоре ставови св. Јована Златоустог, св. Максима Исповедника и св. Марка Ефеског које смо навели у овом раду.

Свети оци богослови Православне Цркве и данас представљају оријентир који нам помаже да правилно сагледамо проблем што се пред нама налази. Њихова решења и држање у дијалогским сусретима са заједницама које су током историје напустиле јединство са Црквом показују пут којим се може одвијати савремени екуменски дијалог.

⁶⁰ *Исџо*, 303.

Milan Jovanović

Paraćin

Ecumenism and Antiecumenism in the Orthodox Church

(Arguments for and against the Unity of the Orthodox Church and the Catholic Church)

This study examines contemporary positions on the phenomenon of ecumenism. The positions studied in this work represent individual opinions and not the official teaching of the Orthodox Church. The author divides the positions into four groups and develops them toward their logical consequences, each reflecting a theological perception on ecumenism.

The author also investigates how some of these works cite the authority of the Church in order to promote their own positions on ecumenism. The theologians cited as authoritative hold more complex positions than is often presented. Concretely, this work shows complexity of Fr. Justin Popovic's thought through a more specified study of his work. This is done in order to dissuade the reader from (a typically) narrow understanding of Fr. Justin thought on ecumenical dialog with the Catholic Church.

The presentation of ecumenism through a deeper, theological lens aims to challenge the awkwardness and negativity that is sometimes found when this topic is brought up.

Key words: ecumenism, dialog, theology, dogmas, ecclesiology, the Church, Fr. Justin Popovic.